

ศึกษารูปแบบการปฏิบัติธุดงค์วัตรในสังคมไทย

A Study of the Patterns of Dhutanga Practicing in Thai Societies

สุทัศน์ ประทุมแก้ว

พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร. อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก

ดร.ประพันธ์ ศุภยร อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักการปฏิบัติธุดงค์วัตรในพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาแนวคิดการปฏิบัติธุดงค์วัตรของพระเถระในสังคมไทย และ 3) เพื่อนำเสนอรูปแบบการปฏิบัติธุดงค์วัตรในสังคมไทย วิธีการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเชิงเอกสาร โดยศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก เอกสาร ตำรา สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และหนังสือที่รวบรวมเกี่ยวกับหลักของการปฏิบัติ และงานเขียนต่าง ๆ ตลอดทั้งการสัมภาษณ์ และสังเกตการณ์ นำมาวิเคราะห์สังเคราะห์เพื่อให้ได้เนื้อหาสอดคล้องตามลำดับของงานวิจัย

ผลจากการวิจัยพบว่า คำว่า ธุดงค์ แปลตามตัว หมายถึง องค์คุณเครื่องกำจัดกิเลส ประกอบด้วยข้อวัตรปฏิบัติ 13 ข้อ เรียกว่า ธุดงค์วัตร 13 ซึ่งผู้ที่ปฏิบัติสามารถเลือกปฏิบัติข้อใดข้อหนึ่งได้ตามความสมัครใจ และไม่จำเป็นต้องปฏิบัติให้ครบทุกข้อ เพราะการปฏิบัติขึ้นอยู่กับบุญบารมี ความอดทน และความเพียร เช่น การถือปฏิบัติข้ออรัญญิกังคะ (อยู่ป่า) และโสสานิกังคะ (อยู่ป่าช้า) เพราะธุดงค์เป็นแนวทางเอื้อให้ผู้ปฏิบัติได้มีความวิเวกปราศจากความวุ่นวายมุ่งต่อการปฏิบัติธรรมเพื่อขัดเกลากิเลสภายในของแต่ละบุคคล

ในปัจจุบันนี้ ธุดงค์วัตรได้แพร่ไปยังสำนักต่าง ๆ และมีพระสงฆ์ถือปฏิบัติตามกันมาเป็นกระบวนการจนถึงยุคปัจจุบัน พระสงฆ์ในสังคมไทยที่ปรากฏเด่นชัดในหลักของการปฏิบัติธุดงค์วัตร เช่น (1) พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต (2) หลวงปู่ดูลย์ อตุโล (3) หลวงตามหาบัว ญาณสมปนฺโน (4) ท่านพ่อลี ธมฺมธโร เป็นต้น ได้ถือปฏิบัติธุดงค์วัตรมาเป็นประจำไม่ลดละ การปฏิบัติธุดงค์จึงเป็นการทวนกระแสเข้าสู่วิถีเดิมของการปฏิบัติ เนื่องจากพระมหาสาวกในพุทธกาลไม่ว่าพระมหากัสสป-เถระ พระอุปเสนเถระ และท่านอื่น ๆ อีกหลายรูปที่ได้ดำเนินตามแนวทางพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ต่างบรรลุผลในการปฏิบัติ

ในส่วนของรูปแบบการปฏิบัติธุดงค์วัตรในสังคมไทยในปัจจุบันนั้น มีกระบวนการฝึกอบรมตามหลักธุดงค์วัตร 13 ข้อหลายสำนัก คือ (1) วัดหนองป่าพง หลวงพ่อชา สุภทฺโท มุ่งพัฒนาอบรมบรรพชิตตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อให้ดำรงอยู่ในคุณธรรมต่าง ๆ ได้อย่างมั่นคง (2) พระอาจารย์จรรย์ อนุชฺโณ ก็ได้กล่าวว่า ธุดงค์วัตร 13 ใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติ และใช้เป็นแนวทางในการสั่งสอนพระภิกษุสามเณรที่บวชเข้ามาในพุทธศาสนา โดยการสมาทานถือผ้าสามผืนเป็นวัตร มีสบง จีวร และสังฆาฏิ การถือบิณฑบาตเป็นวัตร ถือนั่งอาสนะเดียว ฉ้นมือเดียวเป็นวัตร เป็นต้น

คำสำคัญ : ศึกษาแนวคิดและหลักการปฏิบัติธุดงค์วัตรในพระพุทธศาสนา / ศึกษาแนวคิดการปฏิบัติธุดงค์วัตรของพระเถระในสังคมไทย / นำเสนอรูปแบบการปฏิบัติธุดงค์วัตรในสังคมไทย

Abstract

The main objectives of this study is of three patterns of Dhutanga in Thai societies :- (1) to study the concepts and principles of Thai Buddhist's Dhutanga, (2) to study the concepts of senior monk Dhutanga in Thai societies, and (3) to present the patterns of Dhutanga in Thai societies. The method of study in this thesis is a documentary one study by gathering the data from Tipitaka, the electronic media, the related documents, writings, and books. including, the interviewing and observation of the pilgrimage to be analyzed and synthesized for obtaining the content in accordance with the thesis's order.

Form the research, it is found that in the ideas and the principles of the ascetic practices in Buddhism, the word "ascetic practices" means the pilgrimage that we use to abandon the desires. This principle is of 13 ascetic practices, called the 13 pilgrimages. The people can choose to practice freely and need not to practise all kinds of the pilgrimages, because the practice depends on the charisma, the tolerance, and the effort, such as, the practising in the Forest-dwelling (staying in the forest), the Cemetery dwelling (staying in the cemetery), because the pilgrimage can help the executor to stay with peace to do Dhamma practice for abandoning the desires in very deep mind of the individual person.

Nowadays, the ascetic practice has spread to many temples. The monks practise the ways of the ascetic practices till now. The Buddhist monks in Thailand who practise strictly are Ven. Man Bhuridatto, Aen. Dul Aeulo, Bua Yananampanno and Lee Dhammadharo, ect,. They regularly do the ascetic practices strictly, their practicing the pilgrimage is going against to the original way of the practice, because the disciples of Lord Buddha, such as, Mahakassapa, Uppasenathera, and other many famous monks practised according to the way of Lord Buddha. Many monks got achievement from the practicing. The pilgrimage practising gives the advantage to the practise very much. The practise can develop themselves both the mind and perception at intellect that make the people look respectable and faithful for other people.

Now in Thailand, the people practice 13 ascetic practices according to the ascetic practices- 1) Nongpaong Temple by Ven. Cha Subhaddo, with the purpose to practice according to the monks follow the rules of the lesson taught by Lord Buddha strictly. 2) Ven. efaran said that the 13 ascetic practices are the practice for the monks and the novices to use three kinds of rope the undergarment of a Buddhist monk or novice, the yellow robe (of a Buddhist monk or novice) and the outer robe of a Buddhist monk. The monks and the novices receive the food-offering from daily, sit on one seat and eat only one time a day, etc., even Dhammakaya Temple monks still say that the practicing of the pilgrimage of the monks or novices is practising for getting rid of the passion excellently more than the practicing of general Dhamma. That is the revolution of the habit of oneself, as, difficult to eat, it is easy to eat, etc.

Keywords: study the concepts and principles of Thai Buddhist's Dhutanga / study the concepts of senior monks Dhutanga in Thai societies / present the patterns of Dhutanga in Thai societies

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่คนไทยให้ความเคารพนับถือมากที่สุดศาสนาหนึ่ง เป็นศาสนาที่เน้นหลักการปฏิบัติ 3 อย่าง คือ ปรัชญา ปฏิบัติ และปฏิเวธ โดยเฉพาะหลักปฏิบัติที่ พระพุทธองค์ทรงเน้นมากที่สุดคือ การเป็นผู้นำทางวิญญาณให้แสงสว่างแก่สรรพสัตว์ทั้งหลายที่ควรแก่การบรรลुरुธรรม ฉะนั้น การปฏิบัติจึงเป็นเป้าหมายหนึ่งของผู้ใฝ่ในการศึกษา พึงทำความเข้าใจในหลักของการปฏิบัติให้รู้แจ้งเห็นจริง สิ่งที่พระพุทธองค์ทรงชี้ให้มนุษย์เดินและแสวงหา คือ มรรค ผล นิพพาน อันเป็นเป้าหมายหลักของการเข้าสู่กระแสแห่งพระธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแสดงและบัญญัติไว้ ด้วยการชำระจิตใจให้สะอาดหมดจด ละความโลภ ความโกรธ ความหลง พระพุทธองค์จึงได้มอบกิจหรือธุระให้ผู้บวชเข้ามาในศาสนาที่อยู่ 2 ธุระด้วยกัน คือ คณธธุระ และ วิปัสสนาธุระ

ในปัจจุบันนี้ มีการส่งเสริมให้พระภิกษุสงฆ์สามเณรตลอดทั้งอุบาสกอุบาสิกาได้ฝึกตน การฝึกปฏิบัติเป็นสิ่งที่ดี จึงมีหลักการอยู่มากมาย ในการบำเพ็ญเพียร และมีการปฏิบัติตามหลัก ธุดงค์วัตร ซึ่งมีทั้งหมด 13 ประเภท คือ 1. ปิงสุกุลิกังคธุดงค์ 2. เตจีวริกังคธุดงค์ 3. ปิณฑปาติ-กังคธุดงค์ 4. สप्तทนต์จาริกังคธุดงค์ 5. เอกาสนิกังคธุดงค์ 6. ปัตตปิณฑิกังคธุดงค์ 7. ขลุปีจฉาภัตติกังคธุดงค์ 8. อารัญญิกังคธุดงค์ 9. รุกขมูลิกังคธุดงค์ 10. อัปภิกาสิกังคธุดงค์ 11. โสสานิกังคธุดงค์ 12. ยถาสันถติกังคธุดงค์ และ 13. เนลัชชิกังคธุดงค์ ในอดีตมีพระภิกษุสงฆ์มากมายที่ปฏิบัติ ธุดงค์วัตรตามปฏิปทาของครูบาอาจารย์แล้วเห็นผลที่เกิดจากการปฏิบัติ เช่น 1. หลวงปู่มั่น ฐริทตฺโต 2. หลวงปู่ฝั้น อาจาโร 3. หลวงปู่เลื่อง ปญญาวนฺโต 4. หลวงปู่สาม อภิญโญ 5. หลวงพ่อชา สุภทฺโท เป็นต้น จนได้บรรลुरुธรรมตามจุดประสงค์ เกิดความรู้ ความเข้าใจ แต่ถ้าพิจารณาโดยแยกแยะแล้วเห็นว่า การที่จะปฏิบัติธุดงค์วัตรได้นั้น ยังต้องมีปัจจัยหลาย ๆ อย่างที่เกื้อหนุนต่อการปฏิบัติธรรม เรียกว่า สัปบายะ เช่น ที่อยู่สัปบายะ อาหารสัปบายะ การพูดคุยที่เหมาะสม ดิน น้ำ อากาศ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรมสัปบายะ เป็นต้น ซึ่งในแต่ละรูปจะมีรูปแบบในการปฏิบัติที่แตกต่างกันตามจริตของแต่ละบุคคล โดยการปฏิบัติคือธุดงค์วัตรอย่างอุกฤษฏ์ คือ การปฏิบัติอย่างเข้มอย่างเคร่งครัด เพื่อเผากิเลสที่มีอยู่ในจิตใจให้เบาบาง

พระสงฆ์ไทยในปัจจุบันจึงเล็งเห็นความสำคัญในการปฏิบัติธุดงค์วัตร แล้วก็เจริญตามรอยปฏิปทาของพระเถระในการปฏิบัติธุดงค์ที่มีมาในครั้งพุทธกาล ดังเช่น มหากัสสปเถระ หรือแม้แต่พระราहुลเถระ และพระภิกษุสงฆ์รูปอื่น ๆ ซึ่งเป็นต้นแบบในการปฏิบัติธุดงค์วัตร พระเถระในสังคมไทยที่ผู้วิจัยนำมาศึกษา มีอยู่มากมายหลายท่านด้วยกัน เช่น หลวงพ่อชา สุภทฺโท, พระอาจารย์จรรย์ อนุจฺฉโณ และวัดพระธรรมกาย มีรายละเอียดที่จะศึกษาพอสังเขปดังนี้ คือ

หลวงพ่อชา สุภทฺโท ได้ปฏิบัติธรรมตามหลักธุดงค์วัตร ถือยึดหลักไตรสิกขาเป็นหลักสำคัญ แต่ในระหว่างที่ต้องฝึกฝนอยู่นั้น ก็จำเป็นต้องอาศัยบทฝึกฝนด้านต่าง ๆ ประกอบด้วย เช่น ธุดงค์วัตร ธุดงค์วัตร ทั้ง 13 ข้อนี้ หลวงพ่อชา สุภทฺโท ได้ปฏิบัติมิเคยขาด ซึ่งถือว่าเป็นการฝึกอบรมตนเองอย่างเข้มงวด เพื่อให้ได้รับผลตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา

พระอาจารย์จรรย์ อนุจฺฉโณ ได้กล่าวว่า การปฏิบัติธุดงค์วัตร เป็นข้อปฏิบัติที่เข้มงวดเป็นพิเศษเพื่อความขัดเกลากิเลสอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงบังคับให้ภิกษุถือปฏิบัติ ใครจะปฏิบัติหรือไม่ก็ได้ ผู้ที่จะปฏิบัติธุดงค์วัตรนั้น สามารถเลือกได้เองตามความสมัครใจว่าจะปฏิบัติข้อใดบ้างเป็นเวลานานเท่าใด เมื่อจะถือปฏิบัติก็เพียงแต่กล่าวคำสมาทานธุดงค์วัตรตามข้อที่ตนเลือกแล้วก็เริ่มปฏิบัติได้เลย โดยได้สมาทาน

ถือธุดงค์วัตร 6 ข้อ คือ (1) ถือเที่ยววิณฑบาตเป็นวัตร (2) ถือเที่ยววิณฑบาตไปตามแถวเป็นวัตร (3) ถือนั่งฉันเพียงอาสนะเดียวเป็นวัตร (4) ถือนั่งเฉพาะในบาตรเป็นวัตร (5) ถือห้ามภักที่ถวายภายหลังเป็นวัตร แม้อาหารที่ถวายภายหลังจะประณีตกว่า (6) ถืออยู่ในเสนาสนะแล้วแต่เขาจัดให้เป็นวัตร

วัดพระธรรมกาย พระเทพญาณมหามุนี (ไชยบูลย์ ธมฺมชโย) ผู้ดูแลโครงการจาริกธุดงค์ธรรมชัย วัดพระธรรมกาย ได้ให้ความหมายของ “ธุดงค์” ไว้ว่า ธุดงค์เป็นวิธีที่สามารถกำจัดกิเลสได้แบบเฉียบพลัน ทันตาเห็น และเป็นไปเพื่อความมักน้อยสันโดษ อานิสงส์ที่เกิดจากการปฏิบัติธุดงค์วัตร คือ ทำให้พระที่จาริกไปตามสถานที่ต่าง ๆ อยู่อย่างสมถะ เสียดสละ ลดละอุปโภคบริโภค ทำให้จิตของท่านเป็นอิสระพ้นจากพันธนาการเครื่องร้อยรัดขัดขวาง สู่ความเบาสบาย สงบเอื้อต่อการเจริญสมาธิภาวนา บำเพ็ญความเพียร การท่องเที่ยวในที่ต่าง ๆ เป็นการฝึกจิต หลอมใจ ให้เข้มแข็ง มีสติระลึกรู้อยู่ตลอดเวลา

จะเห็นได้ว่าการปฏิบัติตามหลักธุดงค์วัตรของพระภิกษุสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบันนี้ จากการวิเคราะห์รูปแบบการปฏิบัติธุดงค์วัตรของพระเถระที่กล่าวมาข้างต้น ไม่ใช่เรื่องที่ใครจะปฏิบัติได้ง่าย ๆ ต้องใช้ความอดทน (ขันติ) ความเพียร (วิริยะ) และความเชื่อ (ศรัทธา) ของผู้ปฏิบัติ จากการวิเคราะห์ที่ผู้วิจัยเห็นทั้งข้อดี (ประโยชน์) และข้อเสีย (ปัญหา) ที่เกิดจากการถือปฏิบัติ ธุดงค์วัตรของพระเถระในสังคมไทย ธุดงค์วัตรซึ่งถือว่าเป็นระบบการฝึกฝนพัฒนาตนเพื่อขจัดหรือทำลายกิเลสได้อีกวิธีหนึ่ง “ธุดงค์วัตร” ดังที่กล่าวมา ผู้ปฏิบัติจะปฏิบัติตัวเองอย่างเคร่ง อย่างปานกลาง หรืออย่างเบาก็ได้ ตามจริตหรือความสามารถของแต่ละบุคคล การปฏิบัติอย่างเคร่งนั้นเป็นการปฏิบัติไปในเชิงของการทรมานตนเอง เพื่อเผากิเลสให้เหือดแห้งไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักการปฏิบัติธุดงค์วัตรในพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาแนวคิดการปฏิบัติธุดงค์วัตรของพระเถระในสังคมไทย
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบการปฏิบัติธุดงค์วัตรในสังคมไทย

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้วางขอบเขตการศึกษาวิจัยโดยการศึกษาจากเอกสารต่าง ๆ และลงภาคสนามเพื่อศึกษาหาข้อมูลที่ชัดเจนมากขึ้น ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

มุ่งศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดและหลักการปฏิบัติธุดงค์วัตรในพระพุทธศาสนา ในส่วนที่เป็นความหมาย ความเป็นมา ความสำคัญในด้านต่าง ๆ ทั้งการศึกษาการปฏิบัติธุดงค์วัตรของ พระเถระในครั้งพุทธกาล เช่น 1. พระมหากัสสปเถระ 2. พระอุปเสนเถระ 3. พระเวตขทิวณียเถระ 4. พระราหุลเถระ และ 5. พระสุภูติเถระ และศึกษาการปฏิบัติธุดงค์วัตรของพระเถระในสังคมไทย ที่มีความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติธุดงค์วัตรและเรียกขานกันว่าเป็นพระอรหันต์แห่งยุครัตนโกสินทร์ ผู้วิจัยจึงได้หยิบยกนำมาศึกษาเป็นกรณีเฉพาะ ดังนี้คือ 1. หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต 2. หลวงปู่ศุขย์ อดุลโล 3. หลวงตามหาบัว ญาณสมฺปนฺโน และ 4. ท่านพ่อลี ธมฺมธโร โดยการศึกษาจากเอกสารที่เป็นปฐมภูมิและทุติยภูมิ เพื่อให้ข้อมูลที่ศึกษาแม่นยำ และเป็นวิชาการมากขึ้น

2. ขอบเขตด้านเอกสาร

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยในชั้นปฐมภูมิ ทฤษฎี และตำราที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลปฐมภูมิจะศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ฉลองราชสมบัติ 50 ปี พุทธศักราช 2539 โรงพิมพ์ มหาคุศลการณราชวิทยาลัย และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับ มหามกุฏราชวิทยาลัย พิมพ์เนื่องในวโรกาส ครบรอบ 200 ปี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ส่วนข้อมูลทฤษฎีจะศึกษาจาก วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ เอกสาร วิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนข้อมูลจากสื่ออินเทอร์เน็ต เพื่อให้งานวิจัยนี้มีความน่าเชื่อถือ มากขึ้นในวงการของนักวิชาการนอกจากนี้ยังอาศัยข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากพระภิกษุสงฆ์ ผู้ซึ่งมีความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติธุดงค์วัตร

3. ขอบเขตด้านประชากรหรือกรณีศึกษาเฉพาะ

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านประชากรหรือพื้นที่ที่จะศึกษาโดยการนำเสนอ รูปแบบการปฏิบัติธุดงค์วัตรในสังคมไทยที่เห็นในปัจจุบันที่มีรูปแบบและหลักการปฏิบัติธุดงค์วัตร เป็นอัตลักษณ์ของแต่ละสำนัก ก็เป็นอีกกรณีหนึ่งที่ผู้วิจัยได้หยิบยกเอามาเป็นกรณีศึกษา ซึ่งจะต่างจากการปฏิบัติของพระสงฆ์ที่ได้กล่าวมาในเบื้องต้นนี้ ประกอบด้วย 1. หลวงพ่อชา สุภทฺโท วัดหนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี 2. พระอาจารย์จรรย์อุณหังง วัดดงแก้วถลางราม จังหวัด ศรีสะเกษ และ 3. วัดพระธรรมกาย จังหวัดปทุมธานี โดยจะศึกษาจากการสัมภาษณ์ จากพระสงฆ์ที่ร่วมปฏิบัติธุดงค์วัตรในสำนักนั้น ๆ ตลอดจน พระสงฆ์ที่ท่านมีภูมิความรู้ ความเข้าใจในด้านการปฏิบัติธุดงค์วัตรในสำนักต่าง ๆ โดยการจับประเด็น สังเกตการณ์ แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ให้เป็นองค์ความรู้ใหม่ ตลอดจนการศึกษาจากข้อมูลปฐมภูมิ และทฤษฎี มาอ้างอิงในเนื้อหาให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

บททวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษารูปแบบการปฏิบัติธุดงค์วัตรในสังคมไทย ในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาทัศนะต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และสอดคล้องกับหลักการปฏิบัติธุดงค์วัตรตามที่ปรากฏในเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้เพื่อนำมา เป็นบรรทัดฐานต่อการวิจัย ซึ่งในที่นี้ผู้วิจัยจะนำมากล่าวโดยสังเขป ดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของพระธุดงค์กัมมัฏฐานในหนังสือ “พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์” ไว้ว่า โดยทั่วไปพระธุดงค์กัมมัฏฐาน คือ ต้องรักษาศีล อย่างบริสุทธิ์ ไม่ให้มีค่างพร้อยในกระบวนไตรสิกขา เพราะศีลเป็นเครื่องรองรับเป็นฐานของสมาธิ ทำให้สมาธิเกิดง่ายและตั้งอยู่โดยมั่นคง ศีลต้องดีก่อน สมาธิจึงจะดีได้ นอกจากนั้นในการท่องเที่ยวแสวงหาที่ สัปปายะ สำหรับบอรัมจิต ต้องฝ่าอันตรายต่าง ๆ นานา พระป่าท่านมีความเชื่อมั่นว่า ศีลที่บริสุทธิ์จะเป็นเกราะป้องกันที่ดีที่สุด บทวิเคราะห์ปฏิบัติพาพระป่าสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต มีปฏิบัติพา คือ มีข้อวัตรและปฏิบัติต่าง ๆ คือ ธุดงค์ 13 ชั้นวัตร 14 มีอาคันตุกวัตร เป็นต้น เป็นปฏิบัติพาที่ทำได้ยากและลำบากเพราะ เป็นการปฏิบัติที่ทวนกระแสโลกทั้งทางกาย วาจา และทางใจ นอกจากนี้ได้กล่าวถึงคุณประโยชน์ของธุดงค์ มีจำนวน 28 ข้อ ข้อที่ 1 การหาเลี้ยงชีพบริสุทธิ์ ข้อสุดท้าย ทำให้สิ้นทุกข์ทั้งปวง

พระมหาจรัญ ปลูกาวโร (อินทร์รงค์) ได้ศึกษา “การศึกษาบทบาทของ พระมหากัสสปเถระใน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่า พระมหากัสสปเถระ ท่านถือธุดงค์ 3 ข้อ อย่างเคร่งครัด คือ

1. ปิงสุกุกังคะ หมายถึง การอธิษฐานจิตหรือเปล่งวาจาสมათานใช้แต่เฉพาะผ้าบังสุกุลเท่านั้น ไม่รับจีวรที่มีผู้ถวาย 2. ปิณฑปาติกังคะ หมายถึง การอธิษฐานจิตหรือเปล่งวาจาสมათานถือเที๋ยวบิณฑบาตเลี้ยงชีวิตเป็นวัตรไม่รับอติเรกกลาก 3. อารัญญุกังคะ หมายถึง การอธิษฐานจิตหรือเปล่งวาจาสมათานถืออยู่ป่าเป็นวัตรซึ่งห่างจากบ้านคน 500 ชั่วธนู หรือ 25 เส้น

พระครูสิริกิจจาภรณ์ (เสริม กตกิจโจ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “โศสานิกชุดงค์ในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาหลวงพ่อกษม เขมโก” พบว่า ชุดงค์ในพระพุทธศาสนา มีทั้งหมด 13 ประเภท ซึ่งเป็นจริยาวัตรพิเศษอย่างหนึ่ง ตามแต่ใครจะสมัครถือ ไม่ใช่กิจจำเป็น แต่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เป็นอุบายขัดเกลาจิตใจและเป็นไปเพื่อความมกน้อยสันโดษ ในชุดงค์แต่ละชื่อนั้น มีหลักการถืออยู่ 3 อย่าง คือ (1) อย่างเพลา (2) อย่างกลาง (3) อย่างอุกฤษฏ์ (อย่างเคร่ง) ผู้ปฏิบัติชุดงค์วัตรสามารถเลือกปฏิบัติให้เหมาะสมและตามใจชอบของตนได้ จะปฏิบัติข้อใดข้อหนึ่งก็ได้ หรือจะปฏิบัติชุดงค์วัตรหลาย ๆ ข้อพร้อมกันก็ได้

พระเมธาวิ อากสุสโร (ฉัตรวิไล) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ชุดงค์วัตรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท” กล่าวว่าจากการศึกษาหลักการชุดงค์วัตรที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และแนวทางการปฏิบัติตามหลักชุดงค์วัตรของพระสาวกในครั้งพุทธกาล ทำให้ทราบถึงปัญหาของการไม่ปฏิบัติชุดงค์วัตรของพระสงฆ์ในสังคมปัจจุบันอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากสภาพแวดล้อมไม่เอื้ออำนวย สถานที่ไม่เอื้ออำนวย อุบาสกอุบาสิกาไม่เอื้ออำนวยและสหธรรมิกไม่เอื้ออำนวย ดังนั้นจึงจำเป็นต้องทำอย่างยั้งที่บรรพชิตจะต้องรู้จักคุณค่าของการปฏิบัติชุดงค์วัตร ในเบื้องต้นเมื่อบรรพชิตปฏิบัติชุดงค์วัตรยอมทำให้เป็นผู้มีความสันโดษในปัจจุบัน อันได้แก่ เครื่องนุ่งห่ม (จีวร) อาหาร (บิณฑบาต) ที่อยู่อาศัย (เสนาสนะ) และยารักษาโรค (ความเพียร) อันเป็นลักษณะของ พระชุดงค์กรรมฐานที่ชอบนิยมปฏิบัติชุดงค์ไปพร้อมกับ การเจริญสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานเพราะการปฏิบัติชุดงค์วัตรจะช่วยสนับสนุนให้เกิดสมาธิในทางพระพุทธศาสนาในระดับต่าง ๆ ได้เร็ว เช่น พระโศดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์

นายศิลา ฝนปิติ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์อารัญญุกชุดงค์ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท : ศึกษาเฉพาะกรณีพระเวตเถระ” กล่าวว่า “อารัญญุกชุดงค์” ในความหมายตามตัวอักษร หมายถึง องค์คุณเครื่องกำจัดกิเลสของผู้ถือการอยู่ป่าเป็นกิจวัตร ส่วนคำว่า “อารัญญุกชุดงค์” ในความหมายตามคัมภีร์และนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง วัตรปฏิบัติพิเศษอันเคร่งครัดของผู้ถือการอยู่ป่าเป็นกิจวัตร เพื่อกำจัดกิเลส และปิดกั้นกระแสอารมณ์ ช่วยให้มีกน้อย สันโดษ และเพื่อเป็นอุบายในการรักษาสติให้บริสุทธิ์เป็นพื้นฐานที่จะรองรับการเจริญสมาธิและปัญญา หรือการเจริญสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์ โดยมีขั้นตอนการปฏิบัติ ดังนี้

1. ขั้นตอนการรวบรวมข้อมูล

- 1) รวบรวมข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ คือ ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก
- 2) รวบรวมข้อมูลจากเอกสารทุติยภูมิ คือ ตำราเอกสารงานวิจัย วิทยานิพนธ์วารสาร บทความ และงานเขียนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องทั่วไป

2. ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

1) วิเคราะห์บทสัมภาษณ์จากบุคคลที่เลือกสัมภาษณ์ ด้วยวิธีการถอดเทปสัมภาษณ์แล้วนำมาทำการวิเคราะห์วิธีการปฏิบัติของคฤหัสถ์แบบจับประเด็น ตลอดจนการออกภาคสนามเพื่อศึกษารูปแบบการปฏิบัติของคฤหัสถ์ในแต่ละสำนัก และการสังเกตการณ์ จากการปฏิบัติของพระภิกษุผู้อยู่ในอาวาสแต่ละวัด เป็นต้น

2) นำข้อมูลที่ได้ศึกษามาทำการ สังเคราะห์ จัดประเภท แล้วนำข้อมูลเหล่านั้นมาศึกษาตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ให้สอดคล้องและเหมาะสมแก่นื้อหาของการวิจัย และศึกษาประเด็นต่าง ๆ ตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้เกี่ยวกับรูปแบบในการปฏิบัติของคฤหัสถ์ในสังคมไทย

3. ขั้นตอนการนำเสนอผลงานวิจัย

ในการศึกษารูปแบบการปฏิบัติของคฤหัสถ์ในสังคมไทยนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัยตามลำดับขั้นตอนเป็นแบบวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

คฤหัสถ์เป็นข้อวัตรปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้ให้พระภิกษุถือปฏิบัติ โดยไม่มีการบังคับแล้วแต่ใครจะสมัครใจสมათานนำไปปฏิบัติ คฤหัสถ์จะช่วยกำจัด ขัดเกลากิเลสภายในจิตใจให้เป็นผู้มีความมกน้อย ความสันโดษ ความสังัด ความไม่สังสมกิเลส การปรารถนาความเพียรและความเป็นผู้เลี้ยงง่าย เป็นต้น ในปัจจุบันมีการเข้าใจผิดในเรื่องพระอัฐงค์ จนทำให้เกิดศรัทธาเสื่อมถ้อย ไม่ได้มองที่ผล แต่มองที่คน เห็นแค่รูปแบบ ทำให้ศรัทธาคับแคบ ไม่ได้มุ่งถึงพระพุทธศาสนา แต่มุ่งที่ตัวบุคคล คฤหัสถ์มีทั้งหมด 13 ข้อแบ่งออกเป็น 4 หมวด คือ หมวดที่ 1 อัฐงค์เกี่ยวกับจีวร หมวดที่ 2 อัฐงค์เกี่ยวกับบิณฑบาต หมวดที่ 3 อัฐงค์เกี่ยวกับเสนาสนะ และหมวดที่ 4 อัฐงค์เกี่ยวกับความเพียร

หลักการปฏิบัติของคฤหัสถ์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และแนวทางการปฏิบัติตามหลักอัฐงค์ของพระสาวกในครั้งพุทธกาลที่ได้กล่าวมานั้น ทำให้ทราบถึงปัญหาของการปฏิบัติของคฤหัสถ์ของพระสงฆ์ในสังคมปัจจุบัน ปัญหาและสาเหตุดังกล่าวมานี้ จึงทำให้บรรพชิตไม่พากันปฏิบัติของคฤหัสถ์ ดังนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่บรรพชิตจะต้องรู้จักคุณค่าของการปฏิบัติของคฤหัสถ์ ในเบื้องต้นเมื่อบรรพชิตปฏิบัติของคฤหัสถ์ยอมทำให้เป็นผู้มีความสันโดษในปัจจุบัน อันได้แก่ เครื่องนุ่งห่ม (จีวร) อาหาร (บิณฑบาต) ที่อยู่อาศัย (เสนาสนะ) และ ยารักษาโรค (ความเพียร) อันเป็นลักษณะของพระอัฐงค์ที่พระสงฆ์ชอบนิยมปฏิบัติของคฤหัสถ์ไปพร้อมกับการเจริญสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน ดังนั้น คฤหัสถ์เป็นวัตรปฏิบัติเพื่อขัดเกลากิเลส ทำให้เป็นผู้มกน้อย สันโดษ ยินดีในที่สังัดไม่สังสมกิเลส ปรารถนาความเพียร และความเป็นผู้เลี้ยงง่าย อันจะทำให้เป็นผู้มีความสุขทั้งกายและใจ ในการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบัน

อภิปรายผลการวิจัย

อัฐงค์ทั้ง 13 ข้อ ในแต่ละข้อ พระท่านก็จะแบ่งย่อยลงไปอีกว่า จะสามารถบำเพ็ญเคร่งครัดได้มากน้อยเท่าใด โดยจะแบ่งเป็นวัตรขั้นสูงหรือขั้นอุกฤษฏ์ ขั้นกลาง ขั้นต่ำ ยกตัวอย่างเช่น อัฐงค์ข้อที่อยู่ในป่าช้าเป็นวัตรหากใครต้องการบำเพ็ญขั้นอุกฤษฏ์ จะต้องอยู่แต่ในป่าช้าที่มีลักษณะ 3 อย่าง ได้แก่ (1) มีการเผาศพเป็นประจำ (2) มีซากศพนอนทอดร่างมิได้ขาด (3) มีเสียงร่ำไห้คร่ำครวญของผู้คนเนื่องนิตย์ และบางครั้ง

ถึงกับนอนใกล้ศพหรือนอนบนโลงศพเลยก็มี ขึ้นกลาง จะถือวัตรพักอาศัยอยู่ในป่าช้าที่เข้าลักษณะ 1 ใน 3 อย่างนั้นก็ใช้ได้ และผู้ถือวัตรขั้นต่ำ จะไปถือวัตรอยู่ในที่ใกล้เคียงลักษณะของป่าช้า หรือที่ที่ได้ชื่อว่าป่าช้า ก็ใช้ได้ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อการนำผลการวิจัยไปใช้งาน

พระสงฆ์ควรศึกษาพระวินัยให้เข้าใจถึงพุทธประสงค์อย่างแท้จริง แล้วนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติ เพราะเท่าที่ผ่านมาพระสงฆ์ไม่ได้เอาใจใส่พระวินัยเท่าที่ควร สักแต่ว่ารักษาพระวินัยตามประเพณีเท่านั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ พระวินัยย่อมหมดคุณค่าต่อสังคม รัฐบาลเองก็ควรเอาใจใส่ดูแลอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติของพระสงฆ์ อาจจัดเจ้าหน้าที่ให้ไปอบรมพระสงฆ์ให้มีความรู้ความเข้าใจให้มีการพัฒนาที่ทันสมัย หน่วยงานทางสื่อต่าง ๆ ควรนำเสนอเรื่องราวข่าวสารเกี่ยวกับพระชุกค์หรือพระป่า เช่น นำเสนอในรูปแบบของสารคดี เพราะข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับพระชุกค์มีน้อย พระชุกค์หรือพระป่าควรมีบทบาทในการสั่งสอนธรรมะ พัฒนาสังคมด้วย ที่สำคัญประชาชนทั่วไปควรมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับพระชุกค์ เพื่อไม่ให้เกิดการสนับสนุนพระชุกค์โจร และคอยเป็นหูเป็นตาให้ข้อมูลพระสงฆ์ พระชุกค์ที่ปฏิบัติตัวเสื่อมเสียและประชาชนควรศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับพระชุกค์ จะได้มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง เพื่อจะได้ไม่เป็นการสนับสนุนพระชุกค์โจร อันจะสร้างความเสื่อมเสียให้กับพุทธศาสนา หากพระสงฆ์ได้ทำหน้าที่ของตนอย่างสมบูรณ์ ศึกษาและเข้าใจพระวินัยอย่างถ่องแท้ ประยุกต์พระวินัยให้เป็นประโยชน์ต่อการเกื้อกูลซึ่งกันและกัน สอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติ เพราะธรรมชาติเป็นสถานที่สัปปายะแก่การปฏิบัติเพื่อบรรลุนิพพานที่สุดและปัจจุบันภาครัฐก็ควรให้ความร่วมมือประสานงาน อำนวยความสะดวกดำเนินกิจกรรมทุกอย่างด้วยดีให้สมกับว่า บุคคลสัปปายะด้วย

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

1. ศึกษาเปรียบเทียบหลักการปฏิบัติชุกค์วัตรของสำนักต่าง ๆ ให้เห็นเด่นชัดและเป็นรูปธรรมมากขึ้น

2. ศึกษาวิเคราะห์ชุกค์วัตรในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับการอนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติ ว่าธรรมชาติสามารถให้ชุกค์วัตรเจริญขึ้นหรือเสื่อมลง และสามารถนำไปสู่การบรรลุนิพพานเหมือนกับหลักธรรมอื่น ๆ ได้หรือไม่ โดยการนำหลักธรรมอื่น ๆ มาวิเคราะห์ร่วมกัน

3. ศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวการปฏิบัติชุกค์ของวัดพระธรรมกายกับแนวการปฏิบัติ ชุกค์วัตรของวัดต่าง ๆ ในสังคมไทย เนื่องจากปัจจุบันมีสำนักต่าง ๆ ยึดหลักการปฏิบัติชุกค์วัตรที่มีรูปแบบแตกต่างจากครั้งพุทธกาลออกไป แล้วแต่ผู้ศึกษามีวิธีนำเสนออย่างไร

เอกสารอ้างอิง

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ). (2542). **คู่มือการบำเพ็ญกรรมฐาน**. กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย,

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2538). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์** (พิมพ์ครั้งที่

ที่ 8). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.

พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ จิตญาโณ). (2529). **ธรรมปริทรรศน์ 2**. กรุงเทพฯ: ศรีสมบัติการพิมพ์.
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์** (พิมพ์ครั้งที่ 12).

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาจรูญ ปญฺญาวโร (อินทร์ยงค์). (2540). “การศึกษาบทบาทของพระมหากัสสปเถระในการ
เผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูสิริกิจจาภรณ์ (เสริม กตกิจฺโจ). (2549). “**โศสานิกธุดงค์ในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา
หลวงพ่อกษม เขมโก**”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระเมธาวิ อากศฺสโร (ฉัตรวิไล). (2555). “**การศึกษาเชิงวิเคราะห์ธุดงค์วัตรในคัมภีร์
พระพุทธศาสนาเถรวาท**”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ศิลา ปรณาปิติ. (2554). “**การศึกษาวิเคราะห์อรรถกถาธุดงค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท : ศึกษาเฉพาะกรณี
พระเรวตเถระ**”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.